

אשר שיברת

וְיִהי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֶל וּמַחֲלַת וַיַּחַר אֶף מִשָּׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת הַלֶּחֶת וַיִּשְׂבֵּר אֶתָּם תַּחַת הָהָר: (שמות לב יט)¹

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פֶּסֶל לְךָ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים פְּרָאשִׁים וְכַתְּבֵתִי עַל הַלֶּחֶת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֶּחֶת הַפְּרָאשִׁים אֲשֶׁר שִׁבַרְתָּ: (שמות לד א)²

מסכת שבת דף פז עמוד א – עשה מדעתו והסכים הקב"ה עמו

תניא: שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו: הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות.... שבר את הלוחות. מאי דריש? אמר: ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות, אמרה תורה: "וכל בן נכר לא יאכל בו" (שמות יב מג), התורה כולה כאן וישראל משומדים - על אחת כמה וכמה!³ ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו? שנאמר: "אשר שברת". ואמר ריש לקיש: יישר כחך ששיברת.⁴

מסכת מנחות דף צט עמודים א – ביטולה של תורה

אשר שברת ושמתם בארון - תני רב יוסף: מלמד, שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון; מכאן, לתלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אונסו, שאין נוהגין בו מנהג בזיון. אמר ריש לקיש: פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה, דכתיב: "אשר שברת". אמר לו הקב"ה למשה: יישר כחך ששברת.⁵

אבות דרבי נתן נוסח א פרק ב – מדעתו או מדעת המקום

זה אחד מהדברים שעשה משה מדעתו, דן קל וחומר והסכים דעתו לדעת המקום. פירש מן האשה והסכימה דעתו לדעת המקום. פירש מאהל מועד והסכימה דעתו לדעת המקום. שבר את הלוחות והסכימה דעתו לדעת

¹ עוד בהיותו בהר, בעת שהתבשר ע"י הקב"ה: "לך רד כי שחת עמך וכו'", מחלה משה את פני הקב"ה בתפילה והקב"ה ניחם. ראו דברינו [וחל משה](#) בפרשה זו. אבל כשהוא יורד מההר ונוכח במו עיניו בעגל ובמחולות, הוא שובר את הלוחות.

² הביטוי "אשר שברת" חוזר גם בספר דברים בעת שמשה מספר את סיפור חטא העגל לדור הבנים: "בַּעַת הַהוּא אָמַר ה' אֵלַי פֶּסֶל לְךָ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים פְּרָאשִׁים וְעֵלָה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֹץ: וְאָקַתְבָּ עַל הַלֶּחֶת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֶּחֶת הַפְּרָאשִׁים אֲשֶׁר שִׁבַרְתָּ וְשָׂמְתָם בְּאֲרוֹן" (דברים י א-ב). כפשוטו, "אשר שברת" כמו "ששברת". אבל הדרשן לא יוותר בנקל על ההזדמנות לדרוש ביטוי "מאוס" שכזה. ואף בגישת הפשט, יכולים אנו לשאול: משה יורד מההר, רואה את העגל ומחולות ובתגובה שובר את הלוחות. האם היה זה מעשה ביודעין או בשעת רתיחה? האם חשב משה פעם שנייה? האם הייתה כאן בכ"ז איזו התלבטות?

³ ראו דברינו [כל בן נכר לא יאכל בו](#) בפרשת בא. ונראה שלא בכדי נקט המדרש לשון 'משומדים' הלקוחה מתקופתו.

⁴ וכן הוא ביבמות סב ע"ב (ושם יש גם פירוט לענין פרישת משה מאשתו וקישור העניין למצוות פרו ורבו, ראו שם) וכן הוא במדרש דברים רבה פרשה ה סימן יג: "א"ר יהושע דסיכנין בשם רבי לוי: כל מה שגזר משה הסכים הקב"ה עמו. כיצד? לא אמר לו הקב"ה לשבור את הלוחות, הלך משה ושיברן מעצמו. ומניין שהסכים הקב"ה עמו? דכתיב (שמות לד) אשר שברת - יישר כחך ששברת". (ראו שם גם הקריאה לשלום במלחמת שבעת העממים שמשה "מסרב פקודה" וקורא לשלום לסיחון בניגוד לציווי של הקב"ה, דברינו [וקראת לשלום](#) בפרשת שופטים). עוד בשיטת מסכת שבת, ראו שמות רבה מו ג, פרשת כי תשא: "... אף רצונו שאין הקב"ה היה שלא ישברם, שנאמר: לכל האותות והמופתים. אמר לו הקב"ה: יהא שלום באותו היר, שנאמר: ולכל היד החזקה". מכל המקורות האלה עולה שלכתחילה לא היה הקב"ה מורה למשה לשבור את הלוחות, שהרי הוא מצווה אליו: "לך רד כי שחת עמך" והלוחות עדיין בידי, אבל בדיעבד הוא מאשר זאת בברכת יישר כח. וגם לשון המדרש "הסכים עמו" מורה על כך.

⁵ ראו פירוש רש"י בגמרא שם שמסביר דברים חריפים אלה בגישה נוחה ורכה ואגב גם מבאר לנו את שיטתו איך יודעים ש"אשר שברת" הוא הסכמה ואישור לשבירת הלוחות: "שביטולה של תורה - כגון שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. זהו יסודה כלומר, מקבל שכר כאילו יושב ומייסדה ועוסק בה שנאמר אשר שברת. ולא אמר ליה בלשון כעס, שמע מינה הסכימה עמו דעת השכינה כשביטל תורה ושיברן כיון דנתכוין לטובה". אבל פירוש מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ב משנה ו ("במקום שאין אנשים השתדל להיות איש") אומר: "... ובפרק שתי הלחם [מנחות צט א, צט ב] אמרו, פעמים שביטולה של תורה, זהו יסודה, דכתיב [שמות לד א] אשר שברת, אמר לו הקב"ה למשה: יישר כחך ששברת. ומשום 'עת לעשות לי' הפרו תורתך' [תהלים קיט ככו, ראו [דברינו עת לעשות לה' הפרו תורתך](#) במגילת רות], יצא שמעון הצדיק לאלכסנדרוס מוקדון בבגדי כהונה, אעפ"י שלא ניתנו ליהנות בהם". משמע, ביטול תורה שהוא עבירה על איסורי תורה כמו יציאה בבגדי כהונה מחוץ לבית המקדש (יומא סט ע"א). והפרת תורה זו של משה - ביטולה בלשון הגמרא - שמורה למזכרת לדורות בקדש הקדשים. לוחות ושברי לוחות מונחים בארון. הנחת שברי הלוחות יחד עם הלוחות בארון, בקדש הקדשים, איננה רק סמל לנכונות לקבל חזרה לבית המדרש את מי שהתרחק (מחמת אונסו!) ויצא לתרבות רעה, אלא מאשרת בדיעבד את הפעולה וחוזרת לדרשת הפסוק "אשר שברת". מנין נלקח הפירוש: יישר כחך ששברת? מזה ששברי הלוחות הושמו בארון. ראו פירוש ריטב"א למסכת שבת הנ"ל: "אשר שברת ואמר ריש לקיש יישר כחך ששברת. פרש"י ז"ל דלשון אשר שברת דריש, וכך נראה לפי הפשט. ומיהו קשה לומר דהא איכא אשר באורייתא דליכא למדרשא הכי חס וחלילה, כגון: את העגל אשר עשו וכיוצא בו. ויש מתרצים דעיקר דרשא מדכתיב ושמתם בארון ואם לא הסכים הקב"ה על ידו היאך שברי לוחות מונחות בארון למזכרת עוזו של משה קטיגור במקום סניגור?". ראו גם פירוש רמב"ן על הגמרא בשבת שם. ובאשר לחכם שסרח ונטש את תלמודו, ראו גמרא ברכות דף ח עמוד ב: "והזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דאמרין: לוחות ושברי לוחות מונחות בארון".

המקום. ... שבר את הלוחות, כיצד? אמרו: בשעה שעלה משה למרום לקבל את הלוחות שהן כתובות ומונחות מששת ימי בראשית ... באותה שעה היו מלאכי השרת קושרין קטיגור על משה והיו אומרים: ריבוננו של עולם, מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ... היו מרגנים אחריו של משה והיו אומרים מה טיבו של ילוד אשה שעלה למרום ...⁶

נטלן וירד והיה שמח שמחה גדולה. כיון שראה אותו סרחון שסרחו במעשה העגל, אמר: היאך אני נותן להם את הלוחות? מזקיני אותן למצות חמורות ומחייבני אותן מיתה לשמים! שכן כתוב בהן: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שמות כ ג).⁷ חזר לאחוריו וראו אותו שבעים זקנים ורצו אחריו. הוא אחז בראש הלוחות והן אחזו בראש הלוחות.⁸ חזק כוחו של משה מכולן, שנאמר: "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (דברים לד יב). נסתכל בהן וראה שפרח כתב מעליהן. אמר: היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהן ממש? אלא אחוז ואשברם, שנאמר: "ואתפוש בשני הלחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם" (דברים ט יז).⁹ רבי יוסי הגלילי אומר: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שאמר לשלוחו: צא וקדש לי נערה יפה וחסידה ומעשיה נאין. הלך אותו שליח וקדשה. לאחר שקדשה הלך ומצאה שזינתה עם אחר. מיד היה דן קל וחומר מעצמו ואמר: אם אני נותן לה כתובה מעכשיו, נמצא מחייבה מיתה ונפטרה מאדוני לעולם. כך היה משה הצדיק דן ק"ו מעצמו. אמר: היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות הללו? מזקיני אותן למצות חמורות ומחייבני אותן מיתה. שכן כתוב בהן: "זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו" (שמות כב יט). אלא אחוזו בהן ואשברם וחזרן (אחזירן?) למוטב. שמא יאמרו ישראל היכן הלוחות הראשונות אשר הורדת, אין דברים אלא בדאי.¹⁰

רבי יהודה בן בתירא אומר: לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר: "פה אל פה אדבר בו" (במדבר יב ח) - פה אל פה אמרתי לו: שבר את הלחות. ויש אומרים: לא שבר משה את הלחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר: "וארא והנה חטאתם לה' אלקיכם" (דברים ט טז) אינו אומר "וארא" אלא שראה שפרח כתב מעליהם. ... רבי אלעזר בן עזריה אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר: "אשר עשה משה לעיני כל ישראל (שם ל"ד י"ב) - מה להלן נצטוו ועשה אף כאן נצטוו ועשה

⁶ קטע זה של המדרש מזכיר את הגמרא במסכת שבת פח ע"ב לגבי המלאכים שלא רצו לתת את התורה לבני האדם (כמו שגם לא רצו שבכלל ייבא האדם, מאותו פסוק בתהלים פרק ח "מה אנוש כי תזכרנו", ראו בראשית רבה ח ו) ועוד בקשו לשורפו בהבל פיהם. והקב"ה פרס חסותו עליו ואמר לו: "אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה". ומשה עונה למלאכים: "קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם? מלאכה אתם עושים וכו'". למה הקדמה זו נחוצה? האם בשביל להקדים ולומר שמשה כבר זכה בתורה וכעת היא שלו (לפי שמסר נפשו עליה - מכילתא בשלח מסכתא דשירה פרשה א, תורתו דיליה היא - קידושין לב ע"ב). ואם הוא שזכה לה וכעת גם מורידה לארץ, הוא יכול (רש"י) גם לשברה?

⁷ ולא בכדי, שהרי את הדיבר הזה שמעו מפי הגבורה! אבל להלן הוא מביא את הפסוק "זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו" שבו יש גם עונש. בעשרת הדברות אין עונשים. ראו פסיקתא רבתי כא בדברינו **מי פיתה את מי בסיני**. ובכל מקרה, מה מועיל משה בכך שהוא שובר את הלוחות? הלא הדברים כבר נאמרו במעמד הר סיני ומה יעזור מחיקתם מהכתב? ראו ויקרא רבה א: "מאהל מועד, א"ר אלעזר: אע"פ שנתנה תורה סייג לישראל מסיני, לא נענשו עליה עד שנשנית באוהל מועד. משל לדיוטגמא שהיא כתובה ומחותמת ונכנסה למדינה אין בני המדינה נענשים עליה עד שתתפרש להן בדימוסיה של מדינה. כך, אף על פי שנתנה תורה לישראל מסיני, לא נענשו עליה עד שנשנית להם באהל מועד ... אל בית אמי זה סיני, אל חדר הורתי זה אהל מועד שמשם נצטוו ישראל בהוראה". במעשה שבירת הלוחות ניסה משה לדחות את כניסת התורה לתוקף שמחייב ענישה. וזו תהיה גם התשובה למדרשים שמשא אומר לקב"ה או אהרון אומר למשה: "מוטב שיידונו כשוגגים ואל יידונו כמזידיים". שהרי לא ייתכן כאן שוגג. אם כבר נתחייבו, הרי זה כמזיד. ואם טרם נתחייבו, אין כאן ולא כלום. והתשובה שמשה מבקש ללמד סיניגוריה על בני ישראל בכל דרך אפשרית ומסיבה זו גם שבר את הלוחות.

⁸ מה בא לסמל מאבק זה של הזקנים עם משה? האם לפנינו ניצן ראשון של המוטיב של חכמי בית המדרש שחולקים על משה? או שמא זהו רגע חד פעמי ומיוחד שקשור במעמד הר סיני. משה זכה בתורה כפי שהערנו בהערה 6 לעיל וכבר לא בשמים היא. אבל עדיין לא ירדה עד בני האדם ממש. היא עדיין בידי משה! ואם העם חוטא, מוטב שתישבר "ולא יקוב הדין את ההר". שהיא כידוע שיטת משה. אבל הזקנים מציגים את הגישה שהתורה כבר ירדה ואין דרך חזרה. שבירתה אינה תקנתה ואינה פותרת שום דבר.

⁹ בהיבטים רבים, נראה שמדרש זה מרחיב את דברי הגמרא בשבת בה פתחנו, או לפחות מצטרף לרעיון הכללי שראינו שם: משה שובר את הלוחות מדעתו והקב"ה מסכים איתו. אבל יש גם הבדלים משמעותיים ביניהם וזה אחד מהם. הכתב פרח מהלוחות ומרגע זה אין הם אלא לוחות אבן לכל דבר. אין בהם ממש. (ראו דברינו **והלוא אין בה ממש** בסניגוריה של משה על חטא העגל!). לא נותרה למשה ברירה אלא לשבור את הלוחות. לא שהקב"ה הסכים לדעתו של משה אלא ההפך, דעתו של משה כיוונה לדעת גדולים והוא השכיל להבין מה משמעות הכתב שפרח. ועוד נידרש לכתב שפרח להלן. האסוציאציה המתבקשת היא מתיאור מותו של ר' חנינא בן תרדיון: "גוילין נשרפים ואותיות פורחות". (עבודה זרה יח ע"א).

¹⁰ סוף קטע זה גרם לקושי רב למפרשים ולהצעות לחילופי נוסחאות שונים. נראה שכאן עולה רעיון חדש, למה שבירת הלוחות הייתה צריכה להיות למטה, לעיני ישראל? למה לא להניחם בינתיים למעלה ולא להורידם בשלב זה? תישאר התורה בשמים ויחזור לשם משה לאחר שיבקש כפרה וייענה ולאחר שהעם יחזור להיות ראוי לקבלת התורה "בדימוסיה של מדינה" (ראו הערה 7 לעיל!) התשובה, שמא יאמרו בני ישראל שמשה הוא בדאי, שכלל לא היו לוחות. מה פירוש? האם בכ"ז צדקו הזקנים? התורה כבר כאן אם לשמירה ואם לשבירה. פעמים שביטולה הוא יסודה. לא עוד בשמים היא והגיעה שעתה לרדת אם לטוב ואם למוטב. אין 'בינתיים'.

... רבי מאיר אומר: לא שבר משה את הלחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר: "אשר שברת" (שם י' ב') - יישר כוחך ששברת.¹¹

ירושלמי תענית פרק ד הלכה ג – חמש שיטות בירושלמי

תני רבי ישמעאל: הקב"ה אמר לו שישברם, שנאמר: "ואכתב על הלחות את הדברים אשר היו על הלחות הראשונים אשר שיברת". אמר לו: יפה עשית ששיברת.¹²

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: הלחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה והיה משה תפוש בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע. כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה. וגברה ידו של משה וחטפן ממנו. הוא שהכתוב משבח בסוף ואומר: "ולכל היד החזקה". ייא שלמא על ידא דגברת עליה מינא.¹³ רבי יוחנן בשם רבי יוסה בר אביי: הלחות היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן, דכתיב: "ואתפוש בשני הלחות".¹⁴

תני בשם רבי נחמיה: הכתב עצמו פרח.¹⁵ רבי עזרה בשם רבי יהודה בי רבי סימון: הלחות היו משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלן.¹⁶ כיון שפרח הכתב, כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו.¹⁷

ירושלמי שקלים פרק ו הלכה א – שבירת החוזה

כיצד היו הלחות כתובים? רבי חנניה בן גמליאל אומר: חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה, הדא הוא דכתיב: "ויכתבם על שני לוחות אבנים" - חמישה על לוח זה וחמישה על לוח זה. ורבנן אמרין: עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה. הדא הוא דכתיב: "ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים" - עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה. רבי שמעון בן יוחי אמר: עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה, דכתיב: "ויכתבם על שני לוחות אבנים" - עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה.¹⁸ רבי סימאי אמר: ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה: "מזה ומזה הם כתובים" - טטרגונה.¹⁹

דברים רבה פרשה ג סימן יד – שבירה בכעס הדורשת תיקון

"פסול לך שני לוחות אבנים" (דברים י' יא) - זהו שאומר הכתוב: "אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח" (קהלת ז' ט). ומי היה זה שכעס? זה משה, שנאמר: "ויחר אף משה וישלך מידו את הלחות"

¹¹ הסימט של דברי ר' מאיר נראית כמחזירה אותנו לגמרא בשבת לעיל. אבל מעיון מדוקדק במגוון הרב של הדעות המובעות שם (ראו המדרש במלואו במקור), נראה שרבים וטובים מהחכמים שנזכרים שם סבורים שמשה לא שבר את הלחות מדעתו, אלא שנצטווה לעשות כן. ואי לכך, אולי גם דברי ר' מאיר מצטרפים לדעות אלה וה"יישר כח" איננו הסכמה של בדיעבד או "אגלאי מילתא למפרעי", אלא הסכמה מראש, מתן רשות ואפילו ציווי למשה שאלמלא ניתן לו לא היה משה שובר את הלחות.

¹² הנה גם בירושלמי, משה עשה מה שהצטווה. אלא שקשה היה בעיני משה לעשות כן ולפיכך בא השבח "יפה עשית ששיברת".

¹³ יאה שלום ליד שגברה יותר ממני. פירוש קרבן העדה. הקב"ה משבח את משה שידו גברה על ידו.

¹⁴ כאשר משה מתעמת עם הקב"ה ורוצה להשאיר את הלחות "למטה", האם הוא כבר מתכנן לשוברם או שבשלב ראשון משה כדעת הזקנים (אבות דרבי נתן לעיל) ובאמת הוא מבקש להוריד את הלחות בשלמותן ורק אח"כ כאשר ראה את העגל ומחולות, שינה את דעתו? כך או כך, בצירוף שתי הדרשות משה נאבק פעמיים: תחילה כנגד הקב"ה וזמן קצר אח"כ עם הזקנים.

¹⁵ לאן מבקש הכתב לפרוח? לשוב אל מחצבתו. ראו מסכת פסחים דף פז ע"ב: "שלשה חזרו למטעתן, אלו הן: ישראל, כסף מצרים, וכתב לוחות ... כתב הלחות - דכתיב: ואשברם לעיניכם. תנא: לוחות נשברו ואותיות פורחות".

¹⁶ הכתב היה נושא את משקל הלחות. הרוח את החומר, המהות את הצורה, המטרה את האמצעי, האנרגיה את המסה.

¹⁷ ידו החזקה של משה גברה על הכל, כביכול אפילו על ידו של הקב"ה. המאבק איננו למטה, בין משה לזקנים, אלא עדיין למעלה, בין משה לקב"ה. משה הוא היד החזקה (וממשה עד משה לא קם כמשה שקרא לספרו היד החזקה). אבל גם הוא לא יכול לשאת משא של ארבעים סאה שפרח ממנו הכתב. או אז נשתברו הלחות. מאליהן. לא משה שברן. שיטת ר' נחמיה היא ייחודית לעומת רוב הדרשות האחרות. לא הכתב פרח מהלחות השבורים, אלא הכתב הוא שפרח מעצמו - מהלחות בעודן שלמים - וממילא נותרו הלחות אבן סתם. אבן כבדה שאין בה חפץ. משה לא יכול וגם לא רואה שום תוחלת להמשיך ולשאת משא של אבן ריקה כבדה על גבו. וזה הבדל חשוב באשר להבנת מעשיו של משה בשבירת הלחות.

¹⁸ ועל כל לוח משני צדדיו: קדימה ואחורה.

¹⁹ מארבע הצדדים. מילה ביוונית שפירושה מצולע בעל ארבעה צדדים. כל לוח היה כמו עמוד מרובע ועל כל צד: קדימה ואחורה, ימין ושמאל, היו כתובים עשרת הדברות. ראו דברינו עשרת הדברות חמישה כנגד חמישה בפרשת יתרו בהם הארכנו לדון בשיטות השונות לכתובת עשרת הדברות וכמה לוחות היו, כנזכר בירושלמי זה ובמקבילות במכילתא ובשיר השירים רבה. מה שחשוב לעניינינו כאן הוא הקשר בין שיטות אלה ושבירת הלחות. לפי שיטת ר' חנינא, המקבלת גם חיזוק מהירושלמי הקודם ומהאיורים הנפוצים המתארים את הלחות, מדובר בעצם על לוח אחד ו"שני לוחות הברית" הם בעצם שני חלקים של אותו לוח. הקב"ה מושך מכאן ומשה מכאן וגברה ידו של משה, או שפרח הכתב ונשבר הלוח על שני צדיו. אבל לפי כל שאר השיטות, היו בפועל שני לוחות נפרדים! מה שמאז מתאים לכריתת הברית בה כותבים את ההסכם (החוזה) פעמיים וכל אחד מקבל עותק לשמירה ולעדות. לפי שיטת אלה, משה שבר שני לוחות! גם את העותק של הקב"ה וגם זה של ישראל! שני מעשי שבירה בזה אחר זה או שמא מעשה שבירה אחד עצום. (ובאמת, אפשר שגם לשיטת ר' חנינא היו שני לוחות נפרדים וצ"ע).

(שמות לב יט). אמר לו הקב"ה: הא משה, אתה מפיג חמתך בלוחות הברית?! מבקש את שאפיג את חמתי? ואין אתה רואה שאין העולם יכול לעמוד אפילו שעה אחת?! אמר לו: ומה יש לי לעשות? אמר לו: לתת עליך קֶטְדִּיקי.²⁰ אתה שברת אותן ואתה מחליף אותן. זהו שכתוב: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים".²¹

דברים רבה ג יג פרשת עקב – עת להשליך ועת לכנוס

"פסל לך שני לוחות אבנים" (דברים י יא) - זהו שאומר הכתוב: "עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים" (קהלת ג ה). אמר ר' תנחומא: מהו "עת להשליך אבנים"? עת הוא שיעלה אדריאנוס שחוק עצמות וינפץ אבני בית המקדש. "ועת כנוס אבנים" - עת היא שיכנס אותם הקב"ה. מנין? שנאמר: "הנני יסד בציון אבן". דבר אחר: "עת להשליך אבנים" - חכמים אומרים: מדבר במשה. עת היה שישליך משה את הלוחות, דכתיב: "וישליך מידי את הלוחות" (שמות לב יט); "ועת כנוס אבנים" - עת היה שיחזירם לישראל, שנאמר: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים".²²

ספרי דברים פיסקא שנז – הפסוק החותם את התורה

"לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים ולכל עבדיו ולכל ארצו" ... ומנין אף לפני הר סיני? תלמוד לומר: "ולכל היד החזקה". ומנין אף במדבר? תלמוד לומר: "ולכל המורא הגדול". ומנין אף בשיבור הלוחות? נאמר להלן: "ואשברם לעיניכם" (דברים ט יז) וכאן הוא אומר: "אשר עשה משה לעיני כל ישראל". סליק ספרי חזק ונתחזק.²³

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: על כוחו של הצדיק לגזור ולכפות כביכול על הקב"ה לקיים את דברו או לאשר את אשר עשה, ראו הדף [צדיק גוזר והקב"ה מקיים](#).

²⁰ עונש.

²¹ שבירת הלוחות הייתה מעשה של כעס, של "שובר כלים בחמתו" (שבת קה ע"ב). (שוב) משה כועס! והקב"ה מתרעם עליו. ראו דברינו [כשמשה כועס](#). ראו ילקוט שמעוני תורה פרשת עקב רמז תתנד: "בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך - זה שאמר הכתוב: עת להשליך אבנים. בשעה ששבר משה את הלוחות היה הקב"ה מתרעם עליו. א"ל הקב"ה: אילו חצבת הלוחות ויגעת בהן ונצטערת, לא היית משברן. אני חוצב להבות שנאמר: קול ה' חוצב להבות אש ואתה משברן?! עכשיו תדע מה היא חכן, אתה פסל אותן. עת כנוס אבנים - פסול לך שני לוחות אבנים". ובנימה קצת יותר רכה, בדברים רבה שם סימן יב: "אמר רבי יצחק: שנו רבותינו: נשברה החבית, נשברה לסרסור. אמר לו הקב"ה: אתה היית סרסור ביני לבין בני, אתה שברת, אתה מחליף. מנין? שכך כתוב: "ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת" (שמות לד א).

²² כאן אכן הנימה הרבה יותר מרוככת וקבלנו הסבר נוסף ל"אשר שברת". עת היה למשה שישליך את הלוחות ועת היה שיחזירם לישראל. על הלוחות שניים מעשה ידי אדם שהתקיימו, לעומת לוחות ראשונים מעשה אלהים שנשברו, כבר זכינו לדון בדברינו [לוחות שניים – כראשונים?](#) בפרשת עקב. כאן ולעניינו, "אשר שברת" – יישר כחך ששברת, בדיעבד אם לא לכתחילה, שכן זה הוא שהביא את הלוחות השניים. יש לשים לב שכל המדרשים האחרונים שהבאנו הם בפרשת עקב, בלוחות השניים המשניים שבספר דברים. עוד נושא גדול מונח כאן ולא נאריך רק נרמז בו, הוא הקישור לבית המקדש. הכוונה לאנלוגיה בין שבירת הלוחות וחורבן בית המקדש. הקב"ה גוער במשה שמפיג את חמתו בלוחות - והרי הקב"ה הוא שהפיג חמתו בעצים ובאבנים של בית המקדש! ראו איכה רבה ד יד שכליו חמת הקב"ה בעצים ובאבנים היה במקום בבני האדם (?) ועל כך כתב אסף המשורר שיר מזמור (תהלים פרק ע"ט)! ומה עשה משה? גם הוא הפיג חמתו באבנים על מנת שלא לחייב את בני ישראל כליה! אז מה ההבדל? אולי באמת בית המקדש שיבנה במהרה בימינו יהיה בבחינת לוחות שניים ולא לוחות ראשונים.

²³ בעקבות מדרש ספרי בחר גם רש"י לסיים במוטיב זה את פירושו לתורה: "לעיני כל ישראל - שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר: (לעיל ט, יז) ואשברם לעיניכם. והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר (שמות לד, א) אשר שברת, יישר כחך ששברת" (רש"י דברים לב יב). בנימה חגיגית ובקול גדול מסיים בעל הקורא את הקריאה לחתן תורה בשמחת תורה: "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל". מהו שעשה משה לעיני כל ישראל? שברת את הלוחות! כך מסתיימת הקריאה בתורה. ומיד אנו ממשיכים בקריאה בספר בראשית: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. השווה את פירוש רש"י לפסוק הראשון ולפסוק האחרון בתורה. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [רש"י האחרון על התורה](#) בפרשת וזאת הברכה. ראו בהזמנות זו גם דברינו [רש"י הראשון על התורה](#) בפרשת בראשית. וכמעט אמרנו שמעלים את משה כחותן תורה בשמחת תורה וקוראים את פסוקי התורה של סוף ספר דברים ומשה מברך את ברכות התורה והקהל קורא לו: שכויה.